Hans Petter Graver
Dekan, Det juridiske fakultet
Universitet i Oslo
Foto: Universitetet i Oslo

Samvittighetens kår

Dersom vi ønsker samvittighetsfulle fastleger, må vi også tolerere fastleger som har en samvittighet som leder dem til andre konklusjoner enn flertallets. Hvis vi ikke beskytter samvittighetsfriheten når flertallet har rett, har vi heller ingen beskyttelse når flertallet tar feil. Da har vi alle mistet et viktig vern.

Nå mobiliseres det mot reservasjonsadgang for fastleger. Flere gikk i demonstrasjonstog 8. mars 2014 på enn på mange år, og det meldes om stor mobilisering til 1. mai. Dette vitner om stor vilje til å slå ring om viktige kvinneverrettigheter som er vunnet: Retten til kontroll over reproduksjonen.

Samtidig er spørsmål knyttet til samfunnets inngripen i liv og død omstridt og gjenstand for dype forskjeller i moralske vurderinger. Flertallet hos oss mener at det er moralsk forsvarlig å avbryte et svangerskap så lenge det ikke har utviklet seg for langt. Vurderingene rundt svangerskapsavbrudd kan ikke sammenlignes med de avveiningene som er nødvendig å foreta når man skal vurdere om det er riktig å ta liv for å beskytte andre, for eksempel nødvergeretten eller det å sende soldater i krig. Heller ikke kan de sammenlignes med vurderingene av når det er riktig å avbryte livet hos et menneske som ikke lenger har rimelige livsmuligheter. Man kan utmerket godt

mene at det er galt å ta liv og samtidig støtte kvinners adgang til selv å bestemme om de skal ta abort eller ikke.

Men det finnes moraloppfatninger hvor disse spørsmålene er sider av samme sak. Abort kan ut fra et slikt syn bare begrunnes ut fra argumenter som generelt sett gjør det forsvarlig å ta liv. Noen få mener at det aldri kan forsvares, andre vil forsvare det i nødvergesituasjoner og noen ut fra andre viktige samfunnsinteresser, for eksempel kvinners rett til å bestemme over egen medvirkning til reproduksjonen.

Dette er dype moralspørsmål som det ikke finnes endelig svar på. Likevel har et demokratisk flertall rett til å bestemme hvordan et samfunn skal innrettes ut fra sine moraloppfatninger. Mindretallet får ikke større rett til å undergrave demokratiske beslutninger om de påberoper seg moral enn om de påberoper seg for eksempel økonomiske interesser. Den som er uenig, får holde seg til demokratiske midler for å søke å få gjennomslag for sitt syn.

Men reservasjonsadgangen dreier seg ikke om endringer i reglene om kvinnens rett til selv å treffe avgjørelsen om abort. Heller ikke dreier den seg om hvorvidt abortinngrep skal utføres av den offentlige helsetjenesten. Diskusjonen dreier seg om noe helt annet – nemlig om flertallet kan kreve underkastelse fra mindretallet under sitt moralsyn. Én ting er å kreve respekt for demokratiske vedtak, en helt annen sak er det å kreve at den enkelte skal oppgi å følge sin samvittighet.

Det er ingen rettighet å være fastlege, vil noen si. Den som for sin samvittighets

skyld ikke kan henvise til abort, kan søke seg en annen jobb. Det er på siden av poenget. Vi trenger samvittighetsfulle fastleger på samme måte som vi trenger mennesker med samvittighet i enhver øvrighetsstilling – i politiet, rettsvesenet og den offentlige forvaltning. Men da må vi akseptere at samvittigheten hos den enkelte av og til kan lede til at vedkommende nekter å gjøre det flertallet mener er rett og riktig. Det er det som er hele poenget med å ha mennesker med samvittighet i slike stillinger. Vi vet ikke når flertallet tar feil, og det er nettopp av hensyn til det at vi ikke kan ha folk uten samvittighet i slike stillinger. Vi har nok av eksempler fra historien på at når ting har gått galt, skulle vi ønsket at flere hadde stått opp for sin samvittighet og sagt fra. Fra vår egen historie kan vi peke på sterilisering av utstøtte kvinner og menn og overvåking av politiske utgrupper.

Det er ikke dermed sagt at abort er eksempel på et flertall på ville veier. Men poenget med samvittighetsfrihet for yrkesutøvere er nettopp at vi må innrømme den generelt, ikke bare i de situasjoner hvor flertallet mener at reservasjon kan forsvares. Renser vi samvittigheten og reservasjonsretten ut av helsevesenet, legger vi ned en grunnstein for et totalitært samfunn.